

3. Hoe nu verder?

Tekst Henk van der Scheer

Na de komst van de reuzenbalsemien, *Impatiens glandulifera*, in de Biesbosch is daar een nieuw evenwicht ontstaan tussen wilde bestuivers. Die plant is overigens een invasieve exoot en daar willen natuurbeschermers over het algemeen niets van weten. Wettelijk moeten dergelijke exoten worden uitgeroeid, omdat ze de plaatselijke soorten verdringen. Maar probeer ze maar eens uit te roeien in een waterrijk, moerassig gebied zoals de Biesbosch. Dat zal niet lukken. Op de heidevelden komen vanouds schapen en honingbijvolken voor. Daar is een evenwicht ontstaan tussen wilde bijen en honingbijen. We kennen de situatie nu en of er in de loop der tijd wilde bestuivers zijn verdwenen weten we niet. We zullen verder moeten met wat er nu is.

Evenwichten in de Biesbosch

Volgens imker Rampen (2021) heeft het massaal voorkomen van de reuzenbalsemien in de Biesbosch gevolgen gehad voor de lokale insectenpopulatie. Die was voorheen in evenwicht met de natuurlijke vegetatie. Toen die met de komst van de reuzenbalsemien drastisch veranderde, moesten de insecten zich aanpassen. De opportunisten en generalisten lukte dat wel, maar de specialisten, vaak bedreigde en zeldzame soorten, hadden er meer moeite mee. De kans is groot dat er soorten zijn verdwenen en dat de populatieomvang van andere soorten sterk is gekrompen. Kortom, de insecten hebben zich aangepast en er is een nieuw evenwicht ontstaan. En in de bloeitijd van de reuzenbalsemien in augustus-september zal de bescheiden lokale populatie de overvloed aan nectar niet allemaal nodig hebben om in de voedselbehoefte te voorzien. Er blijft nog een heleboel over voor bijvoorbeeld de honingbij. Van concurrentie zal dan ook niet of nauwelijks sprake zijn.

Heidevelden zijn cultuur-natuur

Voor een evenwichtige benadering is het belangrijk eerst een veel voorkomend misverstand uit de wereld te helpen: de opvatting dat heide natuur is. Dat is het niet, aldus Rampen. Het is een middeleeuws cultuurlandschap dat kon ontstaan nadat het bos gekapt en geroid was en er door roofbouw en intensieve begrazing zelfs geen gras meer wilde groeien, alleen nog heide. Als je een dergelijk landschap in stand wilt houden moet je het middeleeuwse agrarische gebruik dus voortzetten en dat doen de natuurbeherende organisaties dan ook. Er wordt niet alleen begraaft maar ook gemaaid, geplagd en soms gebrand. Vroeger waren die maatregelen gericht op de productie van vooral wol, vlees en melk. Een deel van de plaatselijke bevolking leefde ervan. En daar hoorde het houden van bijen voor de honing en de was gewoon bij. Dat eeuwenoude gebruik heeft er vooralsnog niet toe geleid, voor zover bekend, dat er inheemse insectensoorten die in de heidevelden leven uitgestorven zijn. Eeuwenlang hebben ze tijdens de bloei van de

heide de tafel moeten delen met honingbijen. Rampen meent dan ook dat er sprake is van evenwicht. Ik zou zeggen ja, mits er niet teveel bijenvolken bij de heidevelden worden gezet. Zo vermeldde indertijd een voorzitter van de VBBN, tegenwoordig opgegaan in de NBV, dat langs een weg bij een heideveld van 30 ha op de Veluwe maar liefst 460 bijenvolken over een lengte van 900 meter waren geplaatst. Dat moet leiden tot overbegrazing en een beslist te lage honinggoogst, meende hij (Van de Veluwe, 1996). Hij pleitte daarom voor bezettingsnormen van vijf tot tien volken per ha heide, afhankelijk van de grootte van het heideveld. Die norm kan jaarlijks worden aangepast afhankelijk van de mate van bloei. Zo staat mij de droge zomer van 2018 nog helder voor de geest, schrijft Moens (2019). In augustus tot aan de horizon waren heidevelden bruine dorre vlakten. Imkers zagen tijdig in dat het afreizen met volken een zinloze onderneming zou worden en bleven thuis. Overigens was het kunnen plaatsen van volken op heidevelden al enige jaren geen vanzelfsprekendheid meer, aldus Moens.

Struikhei op de Lemelerberg. Foto Henk van der Scheer

Hoe nu verder met volken bij de Biesbosch?

In Nederland hebben we geen regels voor het wel of niet plaatsen van honderden bijenvolken bij de Biesbosch vanwege de bloeiende reuzenbalsemien. In 2019 rapporteerden de landelijke dagbladen dat veel imkers, mogelijk ook buitenlandse imkers, hun volken in weilanden net naast het gebied van de bloeiende reuzenbalsemien hadden gezet en daarvoor kennelijk geen vergunning nodig hadden. Dit is vanzelfsprekend geen reclame voor de imkerij. Hopelijk lukt het de NBV om een oplossing te vinden, schrijft Van Heemert (2019). Hij zou de gemeenten adviseren om de APV's aan te passen en te proberen om Staatsbosbeheer (SBB) over te halen om wat ruimhartiger om te gaan met het aantal honingbijvolken dat in de Biesbosch mag staan. Nu is dat aan twaalf imkers vergund. Aanpassen van de APV en bijvoorbeeld buitenlandse bijenvolken buiten de deur houden zal vanwege discriminatie niet meevallen, laat staan dat een effectieve handhaving lukt.

Vergeten wordt dat natuurbeherende organisaties zich laten adviseren door EIS Kenniscentrum Insecten. Dat Kenniscentrum gaat zich natuurlijk beroepen op het voorzorgbeginsel en dat levert een moeilijke discussie op omdat het dan over emoties gaat bij het wel of niet mogen plaatsen van bijenvolken in een gebied waar niet-honingbijen voorrang dienen te krijgen volgens de huidige visie op beheer en bescherming van natuur. Ja, imkers, u leest het goed: "in natuurgebieden

dienen niet-honingbijen voorrang te krijgen". U dient het leefgebied van wilde bijen, inclusief wilde honingbijvolken, te respecteren en het imago van de imkerij niet te bezoedelen.

Natuurbeschermingsvisies

Overigens bestaan er ook andere visies op het beschermen van de natuur zoals de voormalige Raad voor Ruimtelijk Milieu- en Natuuronderzoek (RMNO) die heeft beschreven. Eén daarvan is de visie om de natuur te verwilderen, oftewel rewilding. In die visie worden alle functies in het ecosysteem vervuld. Mensen hoeven niet in te grijpen om het systeem draaiende te houden. Natuurlijkheid van het gebied is belangrijker dan diversiteit of het herbergen van zeldzame soorten. Kortom veranderingen mogen gewoon hun gang gaan (Arts, Bakker en Buys, 2022). In die visie is aanwezigheid van bijenvolken in het ecosysteem een normale zaak.

Concurrentie geeft verschuiving

Laten we het eens anders bekijken. Het oppervlak van de Biesbosch bedraagt ruim 90 km². Honingbijvolken die buiten dat gebied staan zullen tot aan de bloeiende reuzenbalsemien vliegen en dan nog hooguit drie km verder het gebied in. Als de bloei van de reuzenbalsemien doorzet, zullen ze niet verder dan één km in het bloeigebied gaan foerageren. Iedereen haalt zijn eten het liefst dichtbij, ook honingbijen. De rest is foerageergebied voor alleen het 'lokale' insectenleven. Honingbijen eten niet een heel

gebied leeg, zoals sommigen denken en zeggen. Nee, ze vliegen bij voorkeur op een dracht en laten andere bloemsoorten dan links liggen. Er zal een verschuiving van het bevliegen van bloemsoorten optreden, maar de gedachte/suggestie dat honingbijen in staat zouden zijn om een plaatselijke soort te doen uitsterven door concurrentie is niet aan de orde.

Leefgebied en foerageren

De meest bedreigde soorten die in de Biesbosch voorkomen zijn de zandhommel *Bombus veteranus* (ernstig bedreigd), de knautiabij *Andrena hattorfiana* (bedreigd) en de roodrandzandbij *Andrena rosae* (bedreigd) volgens Reemer e.a. (2021). Met name de zandhommel en de roodrandzandbij hebben een belangrijk aandeel van hun gehele Nederlandse verspreidingsgebied in de Biesbosch. De Biesbosch-populaties van deze soorten zijn daarom van nationaal belang. Ook de populatie van de knautiabij is vanwege zijn geïsoleerde positie ten opzichte van de rest van het Nederlandse areaal van bijzonder belang. Deze drie soorten vliegen voornamelijk in voorjaar en zomer (mei-juli). Uit onderzoek bleek dat ze amper stuifmeel verzamelen op de reuzenbalsemien; bij zandhommels was het aandeel minder dan 2%.

Als een 'Rode Lijst'-soort een aantal jaren niet meer wordt gezien betekent dat nog geen uitsterven. Vaak blijkt dat die soort aan de rand van zijn leefgebied (habitat) woonde en zich door omstandigheden heeft teruggetrokken richting de kern van zijn leefgebied. Het komt regelmatig voor dat uitgestorven gewaande soorten toch plots weer opduiken als de omstandigheden verbeteren. Ook kan het tegenovergestelde gebeuren. De walrus die eind 2021 in de Waddenzee verbleef heeft het leefgebied van zijn soort daarmee niet ineens sterk vergroot (Grosscurt, 2021).

Oproep tot overleg

Helaas willen imkers nogal eens 'vergeten' dat in natuurgebieden wilde bestuivers voorrang dienen te krijgen. Reden om in 2018 imkers op te roepen terughoudend te zijn met het plaatsen van honingbijvolken bij en in natuurgebieden (Moens, 2019). Zo heeft de NBV sinds een paar jaar

Walrus vergroot habitat tot de Waddenzee? Foto Johnny Giese

Hier draait het om in de Biesbosch: reuzenbalsemien. Foto Angela Verkaaik

regelmatig overleg met Staatsbosbeheer opdat de aandacht voor de imkerij niet uit het oog wordt verloren bij deze organisatie. De organisatie heeft naast de Biesbosch ook een groot deel van de Nederlandse heidegronden in beheer. Dat beheer dient meerdere belangen. Daarvan is instandhouding en verbetering van de biodiversiteit heel belangrijk. In de strijd tegen afname van de insectenpopulatie als geheel en het aantal soorten insecten in ons land is dat geen eenvoudige opgave. Staatsbosbeheer vraagt daarvoor begrip van de imkers. Het beleid is niet gericht op het volledig weren van honingbijen. Volken worden toegelaten, maar niet overal en waar het wel kan met voorbehoud over aantallen per hectare. Dat kan zelfs van jaar tot jaar verschillen, afhankelijk van de verwachte kwaliteit van de hei tijdens de bloei. Voorkom teleurstelling. Wilt u met bijenvolken naar de hei, neem dan tijdig contact op met de lokale beheerder en bespreek de mogelijkheden, aldus Moens. Doe dit zoveel mogelijk gezamenlijk vanuit de afdeling. Inventariseer van tevoren wat de wensen zijn.

Omgaan met tegen- gestelde belangen

Ook zeer verstandig is de oproep van twee Nederlandse hoogleraren (David Kleijn en Koos Biesmeijer) die schrijven (Kleijn e.a., 2018): "We erkennen dat honingbijen bij grote dichtheden de populatie wilde bestuivers negatief kunnen beïnvloeden, maar het focussen op de negatieve aspecten van de interactie is contraproductief voor alle bijen. Restricties voor plaatsing van bijenvolken in natuurgebieden berusten soms op onvolledige gegevens over negatieve effecten op wilde bestuivers en planten. Zulke restricties zijn meestal symbolische besluiten omdat honingbijen wel tot 10 km van hun behuizing kunnen foerageren en dus voedsel gebruiken uit natuurgebieden, zelfs als die behuizing buiten het natuurgebied staat." [Opm.: Dat honingbijen over die afstand nog zouden foerageren is een uitzondering. Dat moet eerder 1 km diep het bloeigebied in zijn.] Het resultaat van die regelgeving is volgens beide hoogleraren helaas het vuurtje opstoken tussen bijenhouders en natuurbeschermers. Een betere benadering van de problemen is volgens

beide hoogleraren het promoten van een reeks bestuivers, zowel wilde als gehouden, die gewassen en wilde planten kunnen bestuiven. Een verenigd front van bijenhouders en natuurbeherende organisaties die samen miljoenen burgers vertegenwoordigen, kan met meer succes politieke veranderingen en publiek bewustzijn bewerkstelligen, dan dat ieder voor zich de belangen van zijn sector bepleit. Eind 2017 werd dat door meerder groeperingen ingezien en die ondertekenden allemaal de NL Pollinator Strategy "Bed & Breakfast for Bees" (Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, 2018). Ook de NBV ondertekende die Pollinator Strategy. 'Noblesse oblige' (adeldom verplicht) zou ik zeggen om de tegengestelde belangen op te lossen. ●

*Literatuurlijst zie aanvullingen op de NBV-site:
bit.do/aanvullingen-bijenhouden*

